

Interventies Nederlandse en Belgische deelnemers

**Interventie van kardinaal A. Simonis,
aartsbisschop van Utrecht,
4 oktober 1999**

1. De kerk in het huidige Europa staat voor de uitdaging en de opgave Jezus Christus opnieuw te ontdekken en te ontmoeten. Het gaat er niet zozeer om dat zij zich een beeld van de betekenis of levensloop van Christus vormt dat uiteindelijk abstract en onverplichtend blijft. Het gaat om een werkelijke ontmoeting met de Zoon, die mens geworden is omwille van ons heil, die zich voor ons heeft overgeleverd en verzezen is, en zo de vitale bron van elke kerkvorming is. Met dit pleidooi sluit ik aan bij een centrale gedachte van het *Instrumentum laboris*. Het is mijn diepe overtuiging dat Europa en de kerk in Europa deze nieuwe en werkelijke ontmoeting met het Christusgebeuren nodig hebben.
2. “Een ideaal waarvoor wij ons kunnen opofferen, is er niet”, heeft André Malraux gezegd, “omdat wij van ons allen de leugen kennen, wij die niet weten wat waarheid is.” Uit deze opmerking van Malraux spreekt tragiek. De opmerking beschrijft trefzeker het culturele klimaat waarin wij leven en de ontgoocheling van de Europese mens. Die mens heeft geen ideëel perspectief meer. Hij leeft met veel ‘waarheden’ tegelijk en weet niet wat waarheid is. Is dit klimaat niet het resultaat van de pretentie om op absolute wijze de werkelijkheid te beheersen? De moderne en postmoderne mens vat denken en vrijheid op een zodanige wijze op dat hij meent zelf te kunnen uitmaken wat mogelijk en onmogelijk is. Hij verbreekt iedere redelijke band met het Mysterie als uiteindelijk fundament en als samenhang van de werkelijkheid. Zodoende betaalt hij een zeer hoge prijs. In zijn relativisme en scepticisme is hij niet meer in staat om de realiteit naar waarde te vatten. Hij voelt zich niet meer gerust in een wereld die in schijn tolerant is, maar steeds meer een bron van bedreiging wordt. De wereld is geen thuis meer. Wanneer God als bron en wet van de werkelijkheid wordt uitgesloten, wordt diezelfde werkelijkheid onbegrijpelijk en ongrijpbaar. Dat zelfde geldt van het ‘ik’ als het moment, waarin die werkelijkheid zich van zichzelf bewust zou moeten zijn. De enige factor die in deze verwarring blijkbaar een mogelijkheid tot samenleven schijnt te garanderen, is de macht die van de staat uitgaat en die een steeds ingrijpender en verstikkender systeem van wetten en regels produceert.
3. Op de dag van vandaag is de aanwezigheid van de kerk in de samenleving die van een minderheid geworden. Zij is teruggebracht tot een ‘kleine kudde’. Het feit dat Christus leeft, wie Hij is, waar Hij is en welke weg tot Hem leidt, wordt tegenwoordig nog maar door (zeer?) weinigen beleefd. En ook zij zijn vaak doordrongen van of worden geblokkeerd door de heersende mentaliteit. Een van de grootste bekingen

is de aanpassing van de boodschap van het evangelie aan de heersende mentaliteit. Men reduceert dan de boodschap tot een vermoeid herhalen van woorden en vormen. Of men reduceert haar tot een oproep tot moreel handelen. In feite stelt men geen vragen meer aan het denken en de vrijheid van de mens. Men geeft geen antwoord op zijn verwarring. Men reduceert uiteindelijk de aanwezigheid, de rol en de vrijheid van de kerk tot een ethische instantie, die mag spreken binnen de ruimte die haar wordt toegekend.

Zoals paus Johannes Paulus I heeft opgemerkt, is “het ware drama van de kerk die zichzelf graag modern noemt, de poging om de verwondering over het Christus-gebeuren te corrigeren met regels”.

Het christendom is immers in wezen geen religieuze leer, geen serie morele voorschriften, geen complex van riten. Het is primair een feit, het gebeuren van een ontmoeting, zoals Johannes en Andreas meemaakten (vgl. Joh 1,35vv): de rest is een gevolg daarvan. Wij zijn geroepen om de kerk te beleven met de eenvoudige blijdschap van een nieuw begin. Wij mogen er zeker van zijn dat zij de plaats is in de geschiedenis waar het gebeuren van de gestorven en verrezen Christus opnieuw plaatsvindt. Daar deelt Hij zichzelf mee in een dynamiek die het meest in overeenstemming is met het menselijk kennen en dat eerbiedigt. Christus openbaart zich immers als een Aanwezigheid die op een buitengewone wijze tegemoet treedt aan de meest natuurlijke verlangens van het menselijk hart en het menselijk denken. In de ontmoeting met Hem en in het behoren tot de kerk is de bron te vinden van een nieuwe kennis van zichzelf en van de werkelijkheid en van een nieuwe moraal. De liefdevolle erkenning van de Aanwezigheid van Christus wordt verbonden met de eigen bestemming, zoals weerklinkt in het antwoord van

Petrus op de vraag van Jezus: “Ja, Heer, u weet dat ik van u houd” (Joh 21,17).

3. De Geest is de energie waarmee God in de wereld werkzaam is. De Geest houdt niet op in mannen en vrouwen precies dezelfde verwondering te wekken die bij Andreas en Johannes naar boven kwam, toen zij Christus ontmoetten. Die verwondering, die zichtbaar werd in een veranderde beleving van hun persoon, staat aan het begin van de christelijke zending en verkondiging. Ik onderschrijf de noodzaak van een nieuwe evangelisatie in Europa. Als teken van authentieke hoop zou ik uit persoonlijke ervaring het belang willen bevestigen van de nieuwe kerkelijke bewegingen. De leden van deze bewegingen delen in gemeenschap met en gehoorzaamheid aan de hiërarchie een positieve ervaring en een impuls van liefde mee aan de maatschappij die heel het volk van dienst is. Zij hebben de mogelijkheid om op verantwoorde wijze nieuwe initiatieven te ontplooiën juist in milieus waarin het christelijk geloof niet of niet meer bekend is. Zij kunnen activiteiten verrichten en zelfs een sociaal-politieke aanwezigheid tot stand brengen die niet als een greep naar macht gezien wordt, maar als een voorbeeld van een meer menselijke wijze van leven, kiem van een nieuwe beschaving te midden van een gedesoriënteerde samenleving.

**Interventie van A. van Luyn s.d.b.,
bisschop van Rotterdam,
5 oktober 1999**

Het *Werkinstrument* onderstreept in nr. 74 de eigen verantwoordelijkheid van Europa en van haar kerken voor de meest behoeftige volken. Het onderstreept tevens de noodzaak die daaruit voortvloeit, van een gewe-

tensonderzoek van de kant van de rijkste kerken.

Als salesiaan van Don Bosco en nationaal voorzitter van de vredesbeweging Pax Christi heb ik dit jaar twee reizen kunnen maken. In mei ben ik in Oost-Timor geweest. Ik heb de extreme armoede van dat volk gezien dat het weinige wat het had, nu ook verloren heeft. De aarde is geplunderd, hele wooncentra zijn met de grond gelijk gemaakt, honderdduizenden inwoners zijn gedeporteerd, duizenden mensen zijn vermoord. In juli heb ik een bezoek gebracht aan de salesiaanse initiatieven voor de jeugd die in het afgelopen decennium zijn ontstaan in de voormalige Sovjet-Unie, in Rusland, Siberië, Georgië en de Oekraïne. Ook in deze landen heb ik kunnen vaststellen hoe laag het levenspeil is, waarin veel mensen en families gedwongen zijn te leven, ver onder hetgeen nodig is voor een menswaardig bestaan.

Ik ben sterk getroffen door de diepe kloof tussen de materiële welvaart van West-Europa en de ellende van zoveel mensen in het Oosten en het Zuiden van de wereld. Zeker, ook in onze landen bestaat het schandaal van de tweedeling tussen welvarenden en armen, toch is de breuk tussen rijke landen en arme landen veel dieper en breder en deze wordt nog altijd groter en dieper, omdat wij in het Westen oneindig meer mogelijkheden hebben, niet alleen om tegemoet te komen aan onze primaire levensbehoeften, maar ook om onze steeds meer geprikkelde, gecommmercialiseerde en overdreven wensen te bevredigen.

Als bisschop van een van de rijkste landen van Europa en van een van de grootste havenssteden van de wereld, stel ik aan deze Synode voor om in het slotdocument een dringend appèl te doen om te komen tot

een substantiële vermindering in de Eerste Wereld van de consumptie, het comfort en het egoïstisch en willekeurig gebruik van de goederen van de aarde. Het is dringend nodig om de kardinale deugd van de *matigheid* of de soberheid te onderstrepen.

Wanneer de logica van het consumeren heel het leven van het individu doordringt, verstikt zij hem in zijn volle menselijke ontwikkeling. Zij blokkeert hem immers wat betreft de relaties die wezenlijk zijn voor zijn uitgroei als persoon: die met God, zijn Schepper en Verlosser, en die met de anderen, zijn broeders en zusters, zonen en dochters van dezelfde Vader. De deugd van de matigheid is een onontbeerlijke voorwaarde om het enig noodzakelijk te kunnen vervullen: het beminnen van God met heel het hart en van de naaste als zichzelf. Zonder soberheid kunnen wij geen authentiek en vruchtbaar spiritueel en solidair leven ontwikkelen.

Dit appèl tot matigheid wil ik in twee opgaven concretiseren:

Eerste opgave:

Als lokale kerken, Bisschoppenconferenties, CCEE en COMECE moeten wij een *voortdurende kritische en gekwalificeerde bijdrage leveren aan het publieke debat* in onze landen en in de Europese Unie. Wij moeten de economische structuren, die een ongelijke verdeling voortbrengen, aan de kaak stellen. Wij moeten de dragers van verantwoordelijkheid uitnodigen evenals de bevolking om werkelijke en betekenisvolle offers te doen uit solidariteit met de uitgesloten in eigen land, met de andere landen van ons continent, met de andere continenten van de wereld en met de toekomstige generaties die hetzelfde recht op de bronnen van de aarde hebben als wij.

Concrete prioriteiten op onze dagelijkse agenda moeten onder andere zijn:

- de participatie van allen, vooral van de zwakkeren, armen, gehandicapten en uitgesloten, aan het sociale, politieke en culturele leven, aan informatie en communicatie;
- de erkenning van de menselijke waardigheid en van het recht op hulp van immigranten, vluchtelingen, minderheden;
- het vaststellen van ecologische normen die garanderen dat de goederen der aarde ook aan de toekomstige generaties ter beschikking zullen staan;
- het protest tegen een 24-uurs economie, zeven dagen per week, ten nadele van het sociale leven en van de gemeenschap tussen personen, in gezinnen, in sociale en culturele manifestaties, in kerkelijke bijeenkomsten;
- verdediging van de mensenrechten, vooral van de zwakkeren die nog geen stem of geen stem meer hebben, in het bijzonder van het menselijk leven dat nog geboren moet worden en dat naar zijn natuurlijk einde op weg is;
- in het gebruik van sociale communicatiemiddelen geen voorrang geven aan de 'kijkcijfers' boven het getuigenis van de waarheid en de rechtvaardigheid;
- het dualisme in Europa vermijden, geen centralisme of dictaat van het Westen opleggen aan de rest van Europa, maar beschikbaar zijn om de landen, die nog geen lid van de Europese Unie zijn, te ondersteunen in het zoeken naar oplossingen voor de ernstige problemen waarmee zij geconfronteerd worden, ook als dit van het Westen grote offers vraagt ten aanzien van eigen belangen en ambities;
- het eurocentrisme, ofwel een welvarend en zelfgenoegzaam 'sterk Europa', uitsluiten en vermijden dat het dualisme tussen Noord en Zuid de prijs wordt van het wegvallen van de Oost-West-grens;
- kwijtschelding van de internationale

schuldenlast in het bijzonder van de zwakere landen, op zodanige wijze dat er werkelijk hulp geboden wordt aan de ontwikkeling van het volk en niet louter regeringen of grote ondernemingen rijker worden;

- het debat met multinationals (ondernemingen, banken, media ...) die vaak ontsnappen aan welke vorm van sociale en politieke controle dan ook, opdat op basis van de menselijke waarden en rechten ethische gedragscodes en procedures van sociale controle uitgewerkt en in acht genomen worden.

Tweede opdracht:

De lokale kerk moet op alle niveaus regelmatig een *soberheidsonderzoek (scrutinium sobrietatis)* houden: bisdommen en Bisschoppenconferenties, bisschoppen en priesters, parochies en instellingen, gezinnen en individuele gelovigen. Wij zijn zelf niet geloofwaardig, als wij niet serieus en voortdurend ons geweten concreet onderzoeken aan de hand van vragen als de volgende: hoe wonen wij, welke middelen (auto's, communicatiemiddelen, computer) kiezen wij, hoe rijk of sober is onze tafel, hoeveel vrije tijd claimen wij, hoe brengen wij onze vakanties door enzovoorts? Kennen wij de noden van arme en gemarginaliseerde mensen, gezinnen, groepen in ons midden?

De grote diaken van het Westen, Sint Laurentius, mede-patroon van Rome en patroon van de stad en het bisdom Rotterdam, heeft gezegd dat de armen de ware schatten van de kerk zijn. Zijn voorbeeld als martelaar kan ons inspireren tot een authentiek getuigenis (*martyrion*) voor het evangelie, om namelijk evenals de leerlingen van Emmaüs de Heer te herkennen in de persoon van de vreemdeling op onze weg, hem of haar uit te nodigen in ons huis en met hem of haar het brood te delen.

De matigheid is niet alleen een voorwaarde tot solidariteit, maar kan én moet een geloofwaardige en overtuigende bijdrage worden aan de nieuwe evangelisatie.

**Interventie van A. Hurkmans,
bisschop van 's-Hertogenbosch,
6 oktober 1999**

Collega bisschoppen,

1. In deze interventie wil ik een pleidooi houden voor sacramenteel denken. Het viëren van de sacramenten en de sacramentele aard van de kerk zelf veronderstellen immers op een dieper niveau een bepaalde wijze van denken over de werkelijkheid. Ik zou die wijze van denken 'sacramenteel' willen noemen. Het behoud en het bevorderen van deze sacramentele denkwijze acht ik van groot belang voor een goed verstaan van het wezen en de rol van de kerk in het huidige Europa. In dit pleidooi voor een sacramentele denkwijze hoop ik een bescheiden bijdrage te leveren aan onze bezinning op de vitalisering van de spirituele wortels van Europa, voor zover die wortels een christelijke oorsprong hebben (vgl. nr. 51 van het *Instrumentum laboris*). Naar mijn mening draagt een sacramentele denkwijze ook bij aan een juist besef van de aanwezigheid van de verrezen Heer in de kerk (vgl. nr. 40-42 van het *Instrumentum laboris*) en aan de kritische toetsing (*Prüfung*) van haar liturgisch leven (vgl. nr. 68-70 van het *Instrumentum laboris*).

2. Wij leven thans in een cultuur waarin een andere wijze van denken domineert. Het denken wordt gedomineerd door de economie, sociale en psychologische wetenschappen en de techniek. Kenmerkend is een een-dimensionale benadering van de

werkelijkheid. Alleen wat zichtbaar en verifieerbaar is, lijkt te bestaan. De dingen hebben geen geheim, zo lijkt het. Kenmerkend is tevens de tendens om alles, mensen en dingen, doelgericht, planmatig en organisatorisch in de greep van één systeem te krijgen en te houden. Op deze wijze is dit denken een vorm van beheersen. Het wekt de indruk dat het leven alleen maar uit problemen bestaat, die om een oplossing vragen. Wat niet in het systeem past, wordt het bestaan ontzegd. Dit dominante type denken heeft God niet echt nodig. Het gaat uit van het adagium: "*etsi Deus non daretur*". Daarin getuigt het van een deïstisch vertrekpunt en een praktisch atheïsme. Het altijd actuele handelen van de scheppende en genadige God wordt weliswaar niet principieel uitgesloten, maar in de feitelijke praktijk van elke dag staat de deur voor Hem maar op een heel kleine kier.

3. Dit type denken heeft ook invloed in de kerk. Zeker als de kerk zich bevindt in omstandigheden, waarin besef van transcendentie en van Gods immanentie in de geschiedenis verminderd is of bijna verloren is gegaan, bestaat het gevaar dat zij alleen redding uit deze crisis verwacht van een beheersend denken, van management en organisatie. Natuurlijk is een goede organisatie en een helder management belangrijk voor de kerk, haar zending en haar leven. Maar het mag het geloof in de werkzaamheid van God niet verduisteren of naar de achtergrond doen verdwijnen. In dit perspectief hecht ik grote waarde aan de waarschuwing in nr. 42 van het *Instrumentum laboris* tegen een te groot activisme (*übersteigertem Aktivismus*) en een economisch geïnspireerd winstdenken in het pastoraat. Terecht wijst het *Instrumentum laboris* op de prioriteit van de spirituele dimensie (*den Primat der Spiritualität*). In die prioriteit vraagt de verrezen Heer zelf aan ons of Hij

in ons kerkelijk spreken en handelen aanwezig mag zijn.

4. Sacramenteel denken beseft dat onze werkelijkheid meer dan één dimensie heeft. De feiten en gebeurtenissen van het leven, zo weet het, wijzen boven zichzelf uit. Zij zijn open naar een onzichtbare dimensie, waarin God de mensen genadig en liefdevol tegemoet treedt en waarin zij worden uitgenodigd het mysterie van de drie-ene God binnen te treden en deelachtig te worden. Sacramenteel denken wordt daarom gekenmerkt door ontvankelijkheid. Het is open voor wat niet zichtbaar is. Het is open voor het Geven dat aan leven voorafgaat. Daarin beseft het dat zichtbare werkelijkheid een teken en instrument is van de Onzichtbare. “Wie mij gezien heeft, heeft de Vader gezien”, zei Jezus tot zijn leerlingen (Joh 14,9). Hij is in kracht van de heilige Geest ikoon van de Vader en tegelijkertijd Weg naar de Vader toe. Sacramenteel denken beschouwt de feiten en gebeurtenissen van het leven als mysterieuze momenten van ontmoeting met Gods nooit ingetrokken belofte van liefde, waarheid en trouw.

5. Dit sacramenteel denken is belangrijk om in de huidige culturen van Europa een open, ontvankelijke en mystagogische wijze van denken te behouden en te bevorderen. In haar evangeliserende activiteiten moet de kerk er krachtig en geloofwaardig van getuigen. Wellicht vraagt de dominantie van andere denkwijzen zelfs om een soort nieuwe apologetiek.

Sacramenteel denken is tevens belangrijk voor de geloofsgemeenschap zelf. Het geeft haar een juist zicht op de persoon en het mysterie van Jezus Christus. Het geeft haar bovendien een juist zicht op het wezen en de geordende opbouw van de kerk en van het ambt en op de werkzame aanwezigheid van de Heer die zij in de sacramenten

viert. Het geeft haar tenslotte ook een goede houding om de heilige Schrift te lezen en te verstaan. Sacramenteel denken vraagt van de kerk in alle vormen waarin zij gestalte krijgt, dat zij bereid is zich voortdurend af te vragen of zij voldoende transparant is voor de verrezen Heer. Is zij helder en zuiver? Weerspiegelt zij inderdaad de Heer (*eine Kirche, in der Christus durchscheint*) en openbaart zij Zijn gelaat (*dem Antlitz Christi gleichförmig*) (vgl. nr. 41 van het *Instrumentum laboris*)? Staat zij innerlijk met Hem in een levend contact? Of laat zij zich leiden door een té werelds denken, waarin zij zichzelf groter en belangrijker maakt dan Degene die in haar present wil zijn tot heil van allen?

6. De komst van het nieuwe millennium daagt de kerk uit tot gewetensonderzoek en tot gebed om vergeving waar zij afdwaalde van de Heer. In haar ontvankelijkheid voor Gods alles voorafgaande Geven kan zij in haar belijden van de verrezen en werkzame Heer werkelijk een sacrament voor Europa zijn: een sacrament vol Hoop!

**Interventie van M. Martens,
voorzitter van het Europees
Lekenforum,
9 oktober 1999**

Als voorzitter van het Europees lekenforum en lid van het Europees Parlement zou ik graag enkele punten vermelden die vanuit het perspectief van de leken belangrijk zijn. Het *Werkinstrument* onderstreept dat de leken steeds meer zelfstandige en verantwoordelijke dragende medewerkers moeten worden aan de geschiedenis die in het licht van het evangelie vormgegeven wordt, en pleit derhalve voor hun vorming (nr. 82). James kardinaal Stafford heeft gezegd dat

de eenentwintigste eeuw in de kerk een tijdperk van leken zal zijn. Er zijn reeds veel leken met verantwoordelijkheid en zij dragen bij aan het evangeliseringswerk van de kerk. Vanuit het gezichtspunt van de leken is de bevordering van een cultuur van liefde, menselijkheid en gerechtigheid zeer belangrijk, zowel binnen de kerk als in de publieke gemeenschap in de hedendaagse wereld die zij is. Alleen in een dergelijke cultuur laat de kerk zien dat zij een geloofwaardige getuige van het evangelie is. Hoe kan men deze cultuur, die ook de ziel van Europa vorm kan geven, bevorderen? Ik noem vier punten:

1. Elk mens moet van christenen een respectvolle omgang kunnen verwachten. Dat betekent: luister aandachtig naar datgene wat zich in u zelf en bij de mensen voordoet, probeer het te begrijpen en tot een evenwichtig oordeel te komen waarin de morele kwaliteit van het eigen denken en handelen erkend wordt en de vraag van de ander een adequaat antwoord krijgt. Probeer dit van harte, liefdevol, te doen.

2. Vaak ligt de nadruk op hoge, wellicht te hoge idealen als oriëntatiepunt van de christelijke spiritualiteit. Zij brengen het risico met zich mee dat mensen innerlijk verscheurd worden en de werkelijkheid die niet met deze idealen overeenstemt, verdringen. Naast 'een spiritualiteit van boven' hebben de gelovigen 'een spiritualiteit van beneden' nodig, waarin zij hun eigen harts-tochten, behoeften, zwakheden en vreugden en die van anderen kunnen verstaan en daaruit iets nieuws kunnen scheppen.

3. De noodzaak van een open dialogcultuur. In onze tijd worden mensen opgevoed tot zelfstandige en mondige personen. Een cultuur van liefde vraagt op de eerste plaats dat men de eigen vragen en die van anderen

verstaat en niet alleen maar op voorhand vastliggende antwoorden geeft. In een context van individualisering en pluralisering is dit des te belangrijker, omdat deze processen niet alleen maar negatief te waarderen zijn, maar ook als een kans om een persoonlijk en creatief antwoord te geven op Gods roeping midden in de huidige wereld.

4. Tenslotte vermeld ik de noodzaak van een goede verhouding en samenwerking tussen bisschoppen, priesters en diakens als hun medewerkers enerzijds, en leken anderzijds. Het *Werkinstrument* onderstreept dit, in het bewustzijn dat een positieve ont-plooiing van deze samenwerking en medeverantwoordelijkheid "op voet van gelijkheid en steeds met respect voor ieders eigen rol en deskundigheid" niet steeds in acht genomen wordt (nr. 49). Leken beschikken over waardevolle ervaringen en competenties voor de kerk vanwege hun zicht op de wereld van de arbeid en op het gezin. Zo kunnen zij meewerken aan de overbrugging van de noodlottige scheiding tussen leven en geloven.

Vergelijkbare ontwikkelingen als in onze tijd deden zich aan het eind van de Middeleeuwen voor. In die tijd ontstond de Moderne Devotie waarvan wij het invloedrijke boek *De Navolging van Christus* van Thomas à Kempis geërfd hebben. De Moderne Devotie was oorspronkelijk een lekenbeweging, vergelijkbaar met de nieuwe kerkelijke bewegingen thans. Misschien kan een gemeenschappelijke cultuur van liefde, menselijkheid en gerechtigheid waaraan de leken bijdragen en waarin zij participeren, vooruitgrijpen op een *Postmoderne Devotie*.

**Interventie van J. Scholte f.m.s.,
voorzitter van de Unie van Europese
Conferenties van Hogere Oversten,
9 oktober 1999**

In deze uiteenzetting zal ik eerst een overzicht geven van wat de Unie van Europese Conferenties van Hogere Oversten (UECSM) is, vervolgens zal ik de nadruk leggen op de religieuze gemeenschappen als plaatsen van hoop, tenslotte zal ik, alvorens te besluiten, de 'broederlijke gemeenschap' benaderen vanuit het eucharistisch gebaar van 'breken en delen'.

1. Presentatie van de UECSM

De Unie van Europese Conferenties van Hogere Oversten bestaat bij pauselijk recht en functioneert op hetzelfde continentale niveau als de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE), naast de Raad van Europese Priesterraden (CCPE) en het Europees Lekenforum. Thans omvat de Unie, waarvan ik voorzitter ben, 38 nationale conferenties uit 21 verschillende landen en steunt zij op een basis van ongeveer 450.000 mannelijke en vrouwelijke religieuzen.

De UECSM heeft voortaan een permanent secretariaat te Brussel, een uitstekende basis om regelmatige contacten te onderhouden met name met de CCEE, de COMECE (Commissie van Bisschoppenconferenties van de Europese Gemeenschap) en de IOC's (Internationale Katholieke Organisaties). Vanuit Brussel is het mogelijk aandacht te hebben voor de instellingen van de Europese Unie en ook het belangrijke werk te volgen van de Raad van Europa te Straatsburg.

De ontwikkeling van de religieuze instituten in Europa verschilt van land tot land. In West-Europa voelen veel instituten al jaren de invloed van een snelle en algemene veroudering. Van de andere kant heeft de ver-

plichting om bepaalde werken af te stoten wegens een leeftijdsgrens gelegenheid geschapen voor een intensiever spirituele herbronning van de religieuze gemeenschappen, en op dat gebied blijft de aanwezigheid van de religieuzen goed zichtbaar.

Trouwens, in de landen die niet op dezelfde wijze geconfronteerd worden met de problematiek van de veroudering en waar nieuwe roepingen zijn, zijn de algemene raden van de instituten het erover eens dat een grote aandacht voor de vorming van hun leden nodig is. Sommige instituten hebben reeds internationale Europese gemeenschappen opgericht, waarin belangstelling voor het nieuwe Europa en de zorg om mee te doen aan haar groei tot ontwikkeling komen.

De UECSM beveelt een vorming tot een Europese sensibiliteit en geest warm aan en bemoedigt daartoe, een vorming die des te stimulerender is, wanneer zij wordt gegeven in een internationaal milieu van Europese religieuzen. In dit perspectief biedt de UECSM – in samenwerking met andere instanties – bepaalde vormingsprogramma's aan, zoals de sessie over 'Het project Europa en de religieuzen' in het voorjaar van 2000 in de buurt van Brussel.

In de UECSM krijgt de situatie van de religieuzen in Midden- en Oost-Europa bijzondere aandacht. De grote kloof tussen de generaties in een zelfde gemeenschap, het verwerken van traumatische ervaringen, de noodzaak tot herstructurering van de gemeenschappen zijn evenzovele op te lossen problemen. Vooral religieuzen uit voormalige communistische landen slagen erin hun missie opnieuw te bepalen en te starten.

De laatste jaren is er een groeiende wederkerige openheid van de religieuze instituten uit Midden- en Oost-Europa en die uit

West-Europa: wij beleven de gelukkige ervaring ervan in het kader van de UECSM. Tegelijkertijd staan de algemene raden van de instituten uit de West-Europese landen voor de uitdaging de Oost-Europese landen te helpen, met respect voor de sociale, economische, culturele en kerkelijke situatie van die landen. In dit vrijgevege perspectief is het van belang te herinneren aan het woord van Jezus van Nazaret: "Wat wilt u dat Ik voor u doe?" (Mc 10,51). Deze vraag is een garantie voor onderling respect en voor een broederlijke en zusterlijke benadering.

Tenslotte is het verheugend te constateren dat er in meerdere landen een nauwe samenwerking op gang komt tussen religieuze instituten op regionaal, nationaal en internationaal vlak op het terrein van de administratie, het apostolaat en de voorwaarden om gezondheidszorg voor broeders en zusters op leeftijd te verzekeren.

2. Plaatsen van hoop

Van IJsland tot Siberië en van Scandinavië tot Montenegro leven mannelijke en vrouwelijke religieuzen in gemeenschappen die kernen van hoop zijn voor de geloofsgemeenschappen en voor de hele samenleving waarvan zij deel uitmaken en waarin zij geïntegreerd zijn. De hoop waarnaar deze gemeenschappen verwijzen, wordt concreet in verschillende acties, onder andere:

- de deur wijd open maken voor de vreemdeling en hem of haar gastvrijheid bieden;
- jongeren helpen, hen ontmoeten als boodschappers van een nieuw tijdperk;
- gevangenen bezoeken als personen die ons een spiegel van onze samenleving voorhouden;
- zich inzetten voor zwakkeren en gemarginaliseerden en hen een bepaalde zekerheid geven.

Deze daden en houdingen van hoop zijn de concrete uitdrukking van de geloften die de religieuzen hebben afgelegd en die ontspringen aan de boodschap van hoop par excellence: de Levende Christus.

De constructieve bijdrage van de religieuzen aan de toekomst van een zinvol Europa, een Europa met een ziel, een bijdrage op grond van de christelijke traditie, bestaat hierin dat hun gemeenschappen plaatsen van hoop blijven en getuigen van een ware ontvankelijkheid voor de ontmoeting met elke persoon in het geheel van zijn wezen.

De woorden van Sint Paulus zijn inderdaad een gedragslijn voor de religieuzen: "De hoop is het veilige en vaste anker voor onze ziel" (Heb 6,19).

In *Vita consecrata* wordt over de 'gemeenschappen van godgewijd leven' gezegd dat het hun roeping is "de waarde van de christelijke broederschap en de transformerende kracht van de Blijde Boodschap ..." te verkondigen. "Deze gemeenschappen zijn plaatsen van hoop en van ontdekking van de Zaligsprekingen." (nr. 51).

3. Breken en delen: *communio*

'Breken en delen' zijn gebaren van Jezus van Nazaret bij zijn afscheid ter voorbereiding van zijn leerlingen op de scheiding. Dezelfde gebaren zijn voor religieuze gemeenschappen de basis en het model van het leven dat zij willen leiden. Dat geldt ook voor het samenleven van alle mannen en vrouwen in het 'grote' Europa. Het in praktijk brengen van deze gebaren die Hij ons heeft nagelaten, vormt de garantie voor de wezens van alle tijden op levensperspectief, op een menselijke samenleving, gebaseerd op christelijke waarden.

'Breken en delen': zo zijn de evangelische raden, die van ons de bevordering van een rechtvaardiger economisch systeem en

een meer gelijke machtsverdeling vragen. De religieuzen staan voor de uitdaging om in hun kwaliteit als broeders en zusters de ziel van Europa sterker te maken.

'Breken en delen' verzet zich tegen een groeiende zelfvoldaanheid, tegen de overal aanwezige tendens die meent dat ons heil alleen van de mens afhangt, tegen het navrante contrast tussen rijken en armen in onze samenleving en ons economisch systeem dat wij zelf niet kunnen maken. Tegen de vrijheid die slechts het 'ik' als referentiepunt kent.

'Breken en delen' maakt van de ander een 'gij'! Realisering van deze invalshoek zal vrede als vrucht van gerechtigheid brengen voor mensen.

De *communio*, door religieuzen beleefd, laat een andere ordening van samenleven zien, gebaseerd op 'doen wat Hij gedaan heeft'. Conferenties van religieuzen, verenigd in de UECSM, behoren in Europa de motor te zijn om deze beweging en *communio*, gebaseerd op 'breken en delen', gaande te houden.

4. *Besluit*

Religieuzen stoten best vaak op allerlei moeilijkheden, wanneer zij deze kernen van hoop willen vestigen of handhaven en concreet geloven in de levende kracht van het 'breken en delen'. Vaak is hun invloed niet erg groot.

Projecten gaan ons als persoon en als gemeenschap soms te boven. Daarom is de samenwerking van mannelijke en vrouwelijke religieuzen uit heel Europa een krachtige bemoediging om steeds te bevorderen wat ons zo na aan het hart ligt: Zijn Rijk van gerechtigheid en vrede.

Op Europees niveau is de UECSM een partner van Bisschoppenconferenties, van de Priesterraad en het Lekenforum, van talrijke internationale katholieke organisaties en

andere bewegingen van christenen en zelfs van niet-christenen.

Voor ons religieuzen moet de ontwikkeling van Europa op alle gebieden in ons de overtuiging doen groeien dat vanuit onze identiteit als toegewijden een nieuwe zending op ons afkomt, opgeroepen door de actuele ontwikkelingen in kerk en samenleving.

Vaak leven en werken religieuzen in Europa reeds samen om "een evangelisch gist in een cultuur te zijn, in staat haar te zuiveren en te doen evolueren" (*Vita consecrata* nr. 80).

Interventie van kardinaal G. Danneels, aartsbisschop van Mechelen-Brussel, 5 oktober 1999

Wat nu volgt is het standpunt van een bisschop uit West-Europa. Ik ben er geboren, ik kan daar niets aan veranderen: het is mijn Europa. Mijn bijdrage zal dus noodzakelijkerwijs fragmentarisch en gekleurd zijn. Zoals uitvoerig beschreven staat in het *Instrumentum laboris* en in de *Relatio ante* is de Europese cultuur als een mooie tuin die door allerlei giftige planten wordt overwoekerd: het zijn de ongeremde consumptiedrang, het hedonisme, het alom heersende relativisme en vooral de hoogmoed van het '*non serviam*' waarvan het hart van de tuinlieden sinds de zondeval in het paradijs vervuld is.

Als de West-Europese cultuur heimelijk vol zit met zulke giftige planten dan is het ook waar dat elke giftige plant zijn eigen tegengif bevat, anders zou hij vanzelf afsterven. Derhalve kan men zich de vraag stellen of al die negatieve aspecten van het Westen enkel kwaad inhouden. Zouden al die toxische elementen ook niet ergens een tegengif kunnen bevatten dat de kerk kan

helpen? Zou de cultuurschok die de kerk ondergaat niet een heilzame elektroshock kunnen zijn die het hart van de christen weer op gang brengt na een langdurige geestelijke anesthesie?

1. Het is waar dat de Europese mens bezield is met *een hartstochtelijk verlangen naar geluk*: hij wil gelukkig zijn. Het is evenzeer waar dat hij dit geluk opvat als iets kwantitatiefs dat onmiddellijk beschikbaar is en therapeutisch werkt. De Europese mens wil wel geloven dat God bestaat, als Hij maar voor dokter speelt. Hij bedient zich van God in plaats van Hem te dienen. Maar is dat wel zo negatief? Herinnert dat alles de kerk er niet aan dat de boodschap van Jezus vooral een belofte van geluk inhoudt? Zeggen wij wel tot de wereld: *“Kom, en je zult gelukkig worden!”*? De sekten hebben dat maar al te goed begrepen! Natuurlijk is het geluk iets anders dan een puur materieel, onmiddellijk te grijpen en therapeutisch gegeven. God is niet zomaar een wonderdokter. Toch is de vraag van onze tijdgenoten een goede vraag: *“Hoe kan ik gelukkig worden?”* En wat de therapeutische dimensie van het geloof betreft, heeft Jezus niet allerlei zieken genezen? Zijn al zijn sacramenten geen geneesmiddelen voor de ziel en voor het lichaam? Ja, de vraag naar geluk van onze tijdgenoten is werkelijk de goede vraag.

2. In ons continent ligt er een *taboe op het lijden en de dood*. Wij stoppen de dood weg of wij maken hem onherkenbaar. Zijn de koortsachtige beleving van een ongebreidelde seksualiteit en de alomtegenwoordige erotiek in ons straatbeeld niet een verholen protest tegen de dood? De kerk moet luisteren naar deze stille kreet om eeuwig leven en er een aanknopingspunt in vinden voor een resoluut eschatologische verkondiging. De angst voor de dood die onze cultuur

beheerst, bevat het vaccin tegen de ziekte: het onstuitbaar verlangen naar een leven over de dood heen. Hier ook bevat de giftige plant ergens haar eigen tegengif.

3. De meest efficiënte verkondiging van de verrijzenis van het lichaam is de *godgewijde maagdelijkheid*. Zegt Augustinus niet dat de maagdelijkheid *“al wordt ze nog in een vergangelijk lichaam beleefd, een onophoudelijke meditatie is op het onvergankelijk karakter van ons bestaan”*? De daling van het aantal roepingen tot het godgewijde leven is ongetwijfeld een gevolg van de achteruitgang van het geloof in de verrijzenis. Maar onze tijdgenoten stellen een goede vraag: *“Waarom moeten we sterven?”* Is het zo negatief van hen dat ze ons terugwerpen op de kernvraag van Christus' boodschap: *“Zullen wij verrijzen?”*

4. Veel van onze tijdgenoten beschouwen Christus als slechts een van de grote figuren in de geschiedenis van de mensheid. *“Alle godsdiensten zijn gelijk”*, zeggen ze. *“Het eindpunt van al deze reizen is dezelfde God, laten we dus de trein nemen die voor onze deur stopt. Laten we in Europa christen zijn, in India boeddhist of hindoeïst. Trouwens al die middelaars – Christus en de anderen – zijn toch maar draagraketten. Zodra de capsule de juiste baan heeft gevonden worden ze afgestoten en branden ze in de ruimte op. Ze zijn overbodig geworden.”* Zo gaat men natuurlijk helemaal aan de ware Christus voorbij: Hij is de God-mens. Christus is geen draagraket die ons naar God voert: Hij is zelf God. Toch mag de vraag gesteld worden of Hij de enige Middelaar is, en zo ja, wat dan de verlossende betekenis van de andere godsdiensten is. De vraag heeft zich in de geschiedenis van het theologische denken nog nooit zo scherp gesteld. Maar het is een heilzame vraag, want ze roept als het ware een magnetisch veld in het leven

waaruit nieuwe antwoorden naar voren zullen komen, die goed zullen zijn voor de kerk. Trouwens, hoeveel antwoorden op theologische problemen zouden er nooit zijn gekomen zonder al de netelige vragen die de voorthollende wetenschap in de loop der eeuwen op ons heeft afgevuurd? Hoe zouden wij ooit de bijbel en het boek Jozua hebben kunnen begrijpen zonder Galileï? Wat zouden wij hebben geweten over literaire genres zonder de prikken van de moderne exegese? Hoe diep zou ons geloof zijn zonder de ontelbare actuele vragen die ons door de moderne wetenschap en techniek worden gesteld? Gaande van de paleontologie tot de biogenetica. Gelukkige vragen die ons ertoe dwingen nog gelukkiger antwoorden te vinden. We moeten onze tijd dankbaar zijn dat ze ons de juiste vragen leert te stellen. Laten we niet 'dik doen' tegenover onze tijdgenoten die ons helpen de juiste vragen te stellen. We moeten hen veeleer bedanken.

5. We zouden hetzelfde kunnen zeggen over de *wilde godsdienstigheid* die onze tijd kenmerkt. Zelden is er in de geschiedenis van de mensheid zo een 'godsdienstig' tijdperk geweest. Laten we ook hier het tere plantje niet in de kiem smoren. Laten we het jonge vogeltje dat onhandig huppelt op de rand van zijn nest, niet verhinderen de vleugels uit te slaan. Heel dat immense verlangen naar meditatie en innerlijkheid moet niet worden bestreden, gestopt of uitgeroeid. Het moet teruggeplaatst worden in de grote stroom van de traditie, bijgestuurd en in zijn diepe intentionaliteit worden hersteld. Inderdaad, wie mediteert moet zich niet op zichzelf concentreren. Hij moet het centrum in de Ander vinden. Meditatie is eredienst, geen cultuur. Toch blijft het waar dat onze tijdgenoten de juiste vraag stellen: "*de mens leeft niet van brood alleen*", hij verlangt ook naar geestelijk voedsel. Maar

we moeten het antwoord van Jezus aan de satan wel volledig citeren: "*De mens leeft niet van brood alleen maar van ieder woord dat uit de mond van God komt.*" Is die wilde godsdienstigheid per slot van rekening wel zo negatief?

6. Er is een *opmars van de islam* in Europa. En een bepaald soort islam valt moeilijk in onze samenleving in te passen. Hij is te monolithisch. Geloof, cultuur, taal, economie en politiek vormen een ondeelbaar pakket dat te nemen of te laten is. Met dat soort islam kan moeilijk een gesprek worden aangegaan, zelfs helemaal niet in landen waar elke wederkerigheid gewoonweg wordt afgewezen. We moeten het zeggen - met de nodige nederigheid, want ook wij hebben tijden gekend van *cuius regio illius et religio*. Los daarvan kunnen de moslims ons ook helpen het ware geloof terug te vinden. Met hun zin voor de absolute transcendentie van God, hun gebed en hun vasten, hun zorg om de consequenties van het geloof door te trekken tot in het maatschappelijk leven roepen zij de christenen ter verantwoording, die op al die vlakken nogal wat steken laten vallen. De islam stelt ons goede vragen. Is dat zo negatief?

7. In heel wat westerse landen *wordt de kerk een minderheid en arm*: arm aan personeel, arm aan financiële middelen, aan macht en aan prestige. Europa is niet meer 'vanzelfsprekend christen'. Dat alles kan een bron van bezorgdheid vormen en bisschoppen slapeloze nachten bezorgen. Het is niet gemakkelijk om bisschop te zijn op het einde van dit millennium. Maar is dat zo negatief? Misschien voert de Heer ons wel naar een soort *nieuwe Babylonische ballingschap* zoals Hij het eertijds met het volk van het Eerste Verbond heeft gedaan. Welnu, het is precies daar, dichtbij de stromen van Babylon dat de mooiste liederen van het

boek Deutero-Jesaja, van Ezechiël en van Daniël zijn ontstaan, teksten die ons spreken van Gods tederheid en van zijn moederlijke liefde. Zegt Daniël niet: *“Heer, we hebben geen tempel meer, geen koning, geen heilige stad, geen priester. Maar sluit ons niet buiten, vanwege ons gebroken hart en onze nederige geest”* (Da 3,38-39). Is dat zo negatief? Zal de Babylonische ballingschap van het einde van dit millennium ons niet leren een *gebroken hart en een nederige geest* te verwerven? Hebben wij in onze landen van de ‘oude christenheid’ in de tijd van de *‘civitas christiana’* niet teveel gedacht dat we in staat waren alle problemen op eigen mensenkracht op te lossen, terwijl God wel voor de laatste details zou zorgen? Dat was puur pelagianisme of tenminste semi-pelagianisme. De hoogmoed was niet ver weg. Wij zijn de genadeleer vergeten. Als God ons dit ‘gebroken hart’ en die ‘nederige geest’ geeft, zijn we reeds op de terugweg uit de ballingschap! Terwijl we in tranen zijn weggegaan, keren we terug beladen met schoven!

Als de nacht valt – en ze valt over de kerken in het westen – moeten we volgens de parabel van de bruidsmisjes een tijd van waakzaamheid ingaan. Maar *waken* is geen vlucht: het is geduldig en actief wachten op de Bruidegom die komt. Laten we dus binnengaan in die tijd van waakzaamheid. Alles is niet goed in West-Europa. Maar de Bruidegom komt. Laten we het voorbeeld van de wijze bruidsmisjes volgen: laten we lampen en olie meenemen. God en zijn Gezalfde zullen voor de olie – de inhoud – zorgen. Maar de mensen van onze tijd moeten voor de vaten en de lampen – die de olie kunnen bevatten – zorgen: dat zijn hun vragen en antwoorden, hun taal en hun cultuur. Zij stellen ons al die dingen ter beschikking, als lampen die wij moeten vullen met de vreugdevolle boodschap van

Christus. Laten we Christus daarvoor dankzeggen. Maar laten we ook de mensen van onze tijd dankbaar zijn, deze tijd die Paulus VI in zijn testament tegelijk *“prachtig en tragisch”* noemde. Ik vraag het u, is dat alles zo negatief?

Interventie van P. Schruers, bisschop van Hasselt, 2 oktober 1999

Allen die in Europa het evangelie van Jezus verkondigen, erkennen zich in deze voorbereidende tekst. Het is een waardevolle en belangrijke tekst. Maar de vraag die velen zich echter stellen, is de volgende: waar is de sleutel voor de vernieuwing van kerk en samenleving in ons continent?

Uit gesprekken met vrienden-bisschoppen en vanuit de plaatselijke kerk van Hasselt die ik mag dienen, ben ik overtuigd dat het centrale punt de ‘*communio*’ is, de gemeenschap. Dit is de visie van de bijbel en dit is de hoopvolle ervaring van velen die op dit ogenblik in Europa voor het evangelie getuigenis afleggen.

Vooreerst is de ‘*communio*’ de visie van de bijbel. In beslissende momenten is de kerk steeds teruggekeerd naar het getuigenis van de eerste christelijke gemeenschap in de Handelingen. In de traditie noemt men dit getuigenis het ‘apostolisch leven’. Wat leert ons deze tekst?

- Vanuit de heilige Geest en het gebed, moeten christenen één van hart en één van geest zijn in een gemeenschap van vrienden.
- Zij moeten samen over hun levenservaring spreken in het licht van het Woord Gods.
- Zij moeten onder elkaar en met de armen hun goederen delen.

In belangrijke momenten van de geschiedenis hebben christenen in Europa zich geïnspireerd aan dit getuigenis. In de crisis van de dertiende eeuw bijvoorbeeld. ontstond rond Franciscus een levende gemeenschap vanuit het Woord van God dat Franciscus en zijn vrienden sterk had aangegrepen. In de zestiende eeuw in moeilijke omstandigheden hebben hier in Rome personen zoals Philippus Neri, Ignatius van Loyola, de capucijn Titelmans, geboren in mijn bisschopsstad, de gemeenschap beleefd rond twee brandpunten: het Woord van God en de armen, vooral de ongeneeslijke zieken. Pater Titelmans was vroeger professor van theologie in Leuven. Toen zijn vroegere collega's, op bezoek in Rome, hem vroegen waar zijn bibliotheek was gebleven, antwoordde hij: de armen zijn mijn bibliotheek. In de twintigste eeuw hebben personen als Kardinaal Cardijn en daarna, verschillende vormen van nieuwe bewegingen de tekenen van de tijd verstaan: gemeenschappen vormen waarin men bereid is om te leven en te sterven voor elkaar en vooreerst voor de armen, en waar men het evangelie en het concrete leven met elkaar verbinden in een gemeenschappelijke dialoog. Is dit trouwens niet de genade die wij ontvangen in vele jonge kerken in de wereld, waarvan de kerk in Europa niet alleen meer de leermeester is, maar vooral de leerling in het geloof?

Wat betekent dit alles in de concrete praktijk? In ons allen leeft de hoop dat de kerkelijke structuren – die zeer belangrijk zijn – steeds meergemeenschap van leven worden. Dit begint reeds in onze Bisschoppenconferenties en in vriendengroepen van bisschoppen op allerlei vlak. De ervaring van de nieuwe bewegingen, gave van de heilige Geest die wij moeten waarderen, kan een licht zijn op alle vlakken van het leven van de kerk en van de samenleving. Maar de vraag blijft: hoe gebeurt dit concreet?

Op een bijzondere wijze schijnt toch deze opdracht belangrijk te zijn: in gemeenschappen naar mensenmaat, het evangelie openen als Woord van leven en in dialoog ons leven situeren in het licht van het evangelie. Dan bevindt Jezus zich in ons midden en geeft Hijzelf kracht aan ons getuigenis. Dit veronderstelt dat we bereid zijn ons leven te geven, dit wil zeggen, te leven en te sterven voor elkaar en voor de armen.

'Jezus in ons midden' is zo de sleutel voor een vernieuwde theologie, een krachtige pasoraal en een waarachtige spiritualiteit voor het volk van God. Zegt het evangelie trouwens niet dat waar twee of drie in liefde samen zijn, Jezus zelf aanwezig is, en ook dat wie Jezus ziet, de Vader ziet?

Deze mystiek van de broederlijke liefde, door het geloof gevoed en in het gebed openbloeiend, schijnt mij beslissend te zijn voor het leven van de kerk in Europa.